

Clasicismul

Idealul estetic al preclasicismului se desăvârșește în perioada așa-zisă "clasică" a muzicii. Aceasta se desfășoară de-a lungul celei de-a doua jumătăți a secolului XVIII, găsindu-și cea mai pregnantă întruchipare în muzica lui Gluck (1714-1787), Haydn (1732-1809) și Mozart (1756-1791). Francezii, acest popor cu simțul înăscut al armoniei și echilibrului, au adus, la rândul lor, o contribuție în cristalizarea idealului clasic al muzicii prin creația lui Rameau (1683-1764). Cât despre italieni, fără a mai străluci ca înainte, ei sunt reprezentați în această vreme prin compozitori ca Domenico Cimarosa (1749-1801), Giovanni Paisiello (1740-1816), Luigi Boccherini (1743-1805), Muzio Clementi (1752-1832).

Atmosfera de prospețime tinerească din muzica preclasicilor a crescut acum într-o viziune caracterizată printr-o luminoasă robustețe. Haydn îndeamnă la bunătate, blândețe, duioșie, iar Mozart aduce elogiul seninătății sufletului chiar și atunci când în jurul lui bântuie cumplite furtuni. În linii mari, deci, o atmosferă înrudită cu cea a preclasicilor, dar ridicată pe o treaptă superioară a unei atitudini închegate față de viață. Se simte că în felul de a gândi al compozitorilor și-a lăsat pecetea experiența reflexivă și intelectuală a creației lui Bach și Händel.

Nimic din ceea ce exprima muzica clasicilor nu scapă controlului rațiunii. Compozitorul își exteriorizează doar acele afecte (sentimente) pe care cugetul le-a limpezit, le-a modelat și le-a luat în stăpânire. De aici claritatea și cumpătarea sentimentelor dintr-o simfonie de Haydn sau Mozart. Există un fond permanent uman în această luminoasă robustețe care alcătuiește esența muzicii clasice. În simfonia "Jupiter" de Mozart sau în simfonia "Oxford" de Haydn ceea ce răsună cu putere este sentimentul unui echilibru sufletesc spre care omenirea a tins și va tinde întotdeauna indiferent de condițiile istorice.

Muzicii clasice îi este caracteristică deasemenea perfecțiunea formei. Muzica unei părți de sonată sau simfonie se desfășoară după un plan riguros alcătuit numit formă muzicală. Clasicii au elaborat câteva tipuri de formă dintre care cea mai importantă este forma de sonată, în accepția pe care i-au dat-o constând din expunerea a două teme principale (expoziția), angrenate apoi într-un proces în care acestea sunt supuse unor transformări (tratarea), revenind în cele din urmă la starea inițială (repriza). În muzica clasicilor se cristalizează ideea de ciclu instrumental, alcătuit din trei părți în cazul sonatei sau concertului (o parte lentă încadrată de două mișcări repezi) sau de patru părți în cazul simfoniei sau cvartetului (partea lentă este precedată de o mișcare vioaie și urmată de una grațioasă și alta foarte mișcată).

Clasicismul este un moment hotărâtor în procesul emancipării compozitorului: suntem în ajunul totalei eliberări de servituțile în care secolele de feudalism îl ținuseră înlănțuit. Haydn este încă legat de tradiția conformării recunoscătoare la gusturile stăpânului (mai mult sau mai puțin generos). Citim într-o scrisoare a lui către Leonore Zoller: "Am fost numit șef al muzicii pe lângă contele de Morzin și, în sfârșit, capelmaistru pe lângă Alteța sa Prințul, pe lângă care doresc să trăiesc și să mor...Dorința mea este de a nu ofensa nici aproapele și nici pe amabilul meu prinț".

Mozart are însă o altă etică, cea răspicat formulată în scrisoarea din august 1782 către tatăl său: "Nu vreau să cerșesc nici un serviciu. Cred că sunt în măsură să fiu eu cel care face cinste oricărei curți". Nu mai rămânea de făcut decât un pas până la mândra independență beethovenian.

Găsim în "Estetica" lui Hegel (filozof cu o profundă cunoaștere a muzicii) o foarte fidelă imagine a stării de spirit proprie clasicilor, imagine utilă cititorului care întâmpină greutăți în încercarea de a retrăi mentalitatea acelor vremi. Ca genial mânguitor al dialecticii, Hegel descoperă existența, la baza muzicii, a unor forțe contradictorii, a căror ciocnire și sinteză reprezintă principalul izvor al creației. Hegel tinde să rezolve aceste contradicții într-o împăcare deplină a forțelor divergente, și o face ferm convins că vorbește în numele unui ideal estetic permanent valabil. Un asemenea echilibru al forțelor însă este propriu doar unui anumit stil muzical - cel reprezentat de un Bach, un Haydn, un Mozart - și nu muzicii în general. Începând cu Beethoven, ciocnirea principiilor contradictorii (sentiment și intelect, veridic și frumos, melodie și armonie) are un caracter din ce în ce mai dramatic și se rezolvă pe calea luptei care duce la profunda lor modificare, la absorbirea sau dominarea unui principiu de către celălalt. Atunci când în plina dezvoltare tumultuoasă a muzicii seculului XX unii compozitori încearcă să revină la echilibrul celor vechi, ei se detașează dintr-o dată de mediul înconjurător și își atrag denumirea de "neoclasici".

"Muzica clasică nu exprimă sinuozitățile vieții, este drept, dar întruchipează acel ideal de ordine și armonie care călăuzește întotdeauna omul pe potecile întortocheate ale dramaticei sale existențe. În aceasta constă una din sursele eternei încântări pe care muzica lui Haydn și Mozart o nasc și o vor naște întotdeauna în sufletele oamenilor". (din "Geschichte der Musik" de Fritz Högler)

Spiritul Beethovenian

Amurgul clasicismului se suprapune cu un splendid răsărit de soare: pe cerul muzicii își face apariția acel astru strălucitor a cărui lumină avea să călăuzească generații întregi de muzicieni - Ludwig van Beethoven (1770-1827). Revoluționând felul de a compune al predecesorilor săi, Beethoven a pus bazele unei noi concepții despre muzică. Compozitorul, înțeles ca gânditor asupra sensului vieții, tribun social și poet al sunetelor - acesta este, succint formulat, spiritul beethovenian care, odată cristalizat, a marcat intrarea muzicii într-o etapă nouă influențându-i dezvoltarea într-o perspectivă nelimitată de timp. În uriașa sa personalitate se produce confluența a două mari epoci artistice: clasicismul, aflat în pragul epuizării sale și romantismul, al cărui filon, timid schițat în operele din urmă ale lui Mozart, își lărgea matca și-și precipita apele. Preluarea spiritului clasic de către Beethoven este evidentă mai ales în primele sonate și primele două simfonii ale acestuia. Muzica acestor lucrări de caracterizează prin conținutul ei luminos și echilibrat, amintind de Haydn și Mozart. În creația de maturitate, inaugurată de sonata "Patetica" și simfonia "Eroica" pulsația artistică crește treptat într-o viziune nouă a vieții.

Compozitorul nu-și mai ascunde eul în spatele eleganței aristocratice a manierelor, nu-și mai silește sentimentele să asculte de imperativul categoric al rațiunii, ci rostește pătimaș ceea ce gândește și simte. Tumultul beethovenian îl deruta chiar și pe Goethe care, ascultând Simfonia V, spunea: "Nu emoționează de loc, uimește doar; simți într-adevăr ceva mareț aici, dar muzica

aceasta ține mai degrabă de nebunie. Ascultând-o te temi ca nu cumva casa să se dărâme". În realitate Beethoven croia drum romantismului, care avea să îmbogățească arta muzicală cu noi sentimente, cu noi imagini și cu noi forme.

Exercitându-și preocuparea de a dinamiza și a dramatiza discursul muzical mai ales în genurile simfoniei, sonatei și cvartetului, Beethoven a făcut ca instrumentalismul să ajungă la un adevărat apogeu al dezvoltării sale. Cu numai 200 de ani în urmă instrumentele se mulțumeau să acompanieze vocea omenească, iar când erau lăsate singure se avâtau foarte timid în raport cu impunătoarele construcții ale polifoniei vocale. Cu Beethoven instrumentalismul își cucerește deplina sa autonomie expresivă. O sonată sau o simfonie se arată a fi adevărate drame instrumentale. Motivul sau tema nu sunt pur și simplu idei muzicale ci adevărate personaje sonore, prinse în vârtejul unei acțiuni care evoluează spre un deznodământ întotdeauna imprevizibil. Cu toată atenția acordată genului instrumental, Beethoven a ajuns la concluzia că numai prin îmbinarea instrumentalismului cu vocea omenească va putea compozitorul să smulgă muzicii maxima expresivitate și forță artistică. Iată-l pe Beethoven, compozitor prin excelență instrumental, încununând ciclul Simfoniei IX printr-o magnifică apoteoză a soliștilor și corului, care rostesc răspicat acea chemare la înfrățirea popoarelor, chemare căreia numai vocea omenească îi poate da glas limpede. Această modalitate de a concepe simfonismul, transformată treptat într-o mare și nobilă tradiție (de Liszt, Wagner, Mahler, Scriabin, Enescu) a avut la apariția ei un caracter revoluționar: mulți muzicieni, printre care se detașa glasul lui Ludwig Spohr, o condamnau ca pe un amestec hibrid de genuri și o pângărire a purității simfonice. La protestele lor, Beethoven, desigur, repeta în gând vorbele voltairiene din care își făcuse o deviză: "Înțepăturile muștelor nu pot opri un cal din goana lui nebună". Astfel el își continua impetuoasa ascensiune, năzuind cu însetare spre noi și noi zări.